

Кошинець В. В. – доктор юридичних наук, доцент, начальник Західного міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3694-4586>;

Рівчаченко О. А. – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1817-4223>

Особливості професійно-психологічної підготовки слідчих Національної поліції України до допиту дітей – жертв насильства

Наукову статтю присвячено питанням удосконалення процесу професійно-психологічної підготовки слідчих Національної поліції України в напрямі провадження допиту з дітьми – жертвами насильства. Актуальні проблеми поширення різних форм насильства щодо дітей, обрання вектору надання поліцейських послуг на міжнародному рівні, зі спрямуванням на стандарти міжнародного співтовариства, потребують суттєвого перегляду й оновлення програм професійної підготовки фахівців, яких залучають до кримінальних проваджень за участю дітей – жертв насильства. **Метою** статті є дослідження особливостей професійно-психологічної підготовки слідчих Національної поліції України до допиту дітей – жертв насильства як однієї з основних характеристик успішності професійної діяльності й забезпечення прав дитини. **Методологія.** Під час підготовки статті використано окремі загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання, а саме: історичний, філософсько-правовий, порівняльний, системний, функціональний, узагальнення та психологічні методи: анкетування, опитування, бесіди, тестування. **Наукова новизна.** На підставі результатів емпіричного дослідження сучасного стану та проблем професійно-психологічної підготовки слідчих Національної поліції до допиту дітей – жертв насильства, її ролі та значення визначено шляхи вдосконалення професійно-психологічної підготовки. На цій основі розроблено пропозиції щодо оптимізації професійно-психологічної підготовки слідчих шляхом внесення змін до програм професійної та післядипломної освіти, а також розроблення спецкурсів і тренінгових факультативних програм з використанням навчально-тренувального полігону «Зелена кімната». **Висновки.** Аналіз проблеми професійно-психологічної підготовки слідчих до провадження допиту дітей – жертв насильства засвідчує, що в процесі професійного становлення фахівців необхідно обов'язково враховувати запити практичної діяльності, сучасні методики й допоміжні демонстраційні засоби, передбачати використання практично орієнтованих методів інтерактивного навчання дорослих, а також надання психолого-методичної допомоги фахівцям, що долучаються до кримінальних проваджень за участю дітей. Отже, усебічна професійно-психологічна підготовка слідчих Національної поліції України до допиту дітей – жертв насильства забезпечить ефективне виконання професійних завдань і покращить стан реального правового та психологічного захисту дитини, яка потерпіла від злочину. Висвітлені питання не є остаточними й потребують подальших наукових розвідок.

Ключові слова: права; свободи дитини; професійно-психологічна підготовка; слідчий; допит; дитина-жертва; насильство.

Вступ

Процедура провадження розслідування злочинів щодо статевої недоторканості неповнолітніх (малолітніх) є складною та багатоетапною, містить потенційно складні наслідки повторного психологічного травмування дітей, що беруть у ній участь. Слід зазначити, що, набувши членства в міжнародних правозахисних організаціях, Україна взяла на себе низку зобов'язань у сфері реформування чинного законодавства на підставі норм і стандартів міжнародної спільноти. Таке зобов'язання стосується норм і стандартів щодо захисту дітей – жертв насильства або свідків злочинів, оскільки захист прав дітей та просування правосуддя, дружнього до дітей, є пріоритетним завданням для правових систем держав-учасниць. В умовах сьогодення вимоги до якості підготовки фахівців слідчих підрозділів НПУ значно підвищено з огляду на стан криміногенної обстановки в державі й орієнтації на дієве забезпечення захисту прав і свобод дитини. Проблеми професійної підготовки слідчих та інших

працівників НПУ, які долучаються до проведення допиту дітей – жертв насильства, неодноразово визначали актуальними провідні вчені-юристи та психологи.

Особливості провадження слідчих дій загалом і допиту зокрема за участю дітей – жертв насильства розглядали в наукових розробках як вітчизняних, так й іноземних авторів: С. Авраменка, Ю. Азарова, О. Бандурки, Р. Белкіна, М. Денисовського, З. Гулкевич, Л. Захаренко, Л. Казміренко, А. Козлової, В. Коновалової, К. Левченко, Н. Лях, Т. Мальованої, Н. Мілорадова, В. Мозгової, М. Морозової, Я. Овсяннікової, О. Працюка, В. Пясковського, В. Слотюк, К. Тищенко, І. Томчук, П. Тюриної, Н. Федоровської, О. Цільмак, Т. Цюман, С. Яковенка та ін.

Попри інтенсивне збільшення кількості наукових праць, присвячених дослідженню психологічних аспектів професійної підготовки поліцейських, які долучаються до проведення допиту дітей – жертв насильства, теоретичні й методологічні питання залишаються актуальними.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є дослідження особливостей професійно-психологічної підготовки слідчих Національної поліції України до допиту дітей – жертв насильства як однієї з основних характеристик успішності професійної діяльності й забезпечення прав дитини. Відповідно до мети поставлено такі основні завдання дослідження: проаналізувати теоретичні аспекти проблеми здійснення професійно-психологічної підготовки слідчих НПУ до допиту дітей – жертв насильства, а також особливостей її організації та проведення; здійснити емпіричне вивчення окресленої проблеми в контексті розвитку й становлення особистості слідчого-професіонала; визначити шляхи підвищення ефективності професійно-психологічної підготовки слідчих НПУ.

Виклад основного матеріалу

Провідні вітчизняні дослідники проблеми подолання насильства щодо дітей Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська та Т. Цюман зауважують, що українське суспільство стало усвідомлювати, наскільки поширеним явищем є насильство в різних його формах і виявах, як це травмує дітей, що стають його жертвами. Усупереч поширеній думці, кривдниками є не незнайомці, а родичі й люди, яких дитина знає і яким довіряє. Діти часто соромляться чи бояться розповісти про те, що з них знущаються. Основними причинами незвернення дітей до правоохоронних органів вважають страх помсти кривдника, сором перед оточенням, зневіра в можливостях захисту, небажання згадувати та говорити про травмувальні події, а іноді діти просто не знають іншого ставлення до себе, а тому вважають його нормою. Якщо діти стають учасниками провадження, вони переживають напруження, тривогу, страх, почуття провини та сорому й не розуміють мету провадження, не знають юридичних термінів і своїх прав у провадженні, їх лякає незнайома ситуація та люди. Учені зазначають, що діти – це особливі свідки в провадженні, що пов'язано з їх розвитком, когнітивними навичками, залежністю від тих, хто їх виховує, і пережитою жорстокістю. Умови та характер провадження також впливають на свідчення дітей, а тому надзвичайно важливим стають планування та підготовка до бесіди з дитиною для того, щоб отримати достовірні відомості, необхідні для розслідування злочину й недопущення повторного травмування дитини. Протягом останнього десятиліття проводили наукові дослідження на тему дітей-свідків, надійності й достовірності їхніх свідчень. Їх результати зводяться до одного значущого висновку: діти можуть буди надійними свідками, проте за однієї умови – дитину слід опитувати професійно і з дружнім до неї ставленням (Puras, Kalashnyk, Kochemyrovska, & Tsiuman, 2015, p. 3).

Зазначимо, що на всіх етапах провадження слідчих дій важливо спрямовувати увагу на забезпечення прав, інтересів і здоров'я дитини – жертви насильства, оскільки вона, з огляду на фізичну, розумову незрілість, потребує спеціальної охорони та піклування, що стосується і належного правового й соціального захисту, медичної та психологічної допомоги.

У зв'язку зі здійсненням проваджень з дітьми – жертвами насильства, у межах системи кримінального правосуддя відповідні стандарти й норми включають Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй для попередження злочинності серед неповнолітніх (Ер-Рядські керівні принципи), Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, і Керівні принципи щодо дій в інтересах дітей в системі кримінального правосуддя. Водночас докладних і конкретних вказівок стосовно того, як слід поводитися з дітьми, що стали жертвами або свідками злочинів, в основних документах немає. Саме тому в Резолюції 2005/20 Економічна і Соціальна Рада прийняла Керівні принципи, що стосуються правосуддя в питаннях, пов'язаних з участю дітей – жертв і свідків злочинів (далі – Керівні принципи). Ці Керівні принципи заповнюють суттєву прогалину в міжнародних нормах, що стосуються поведінки з дітьми як жертвами або свідками злочинів. У цьому документі окреслено оптимальні види практики, засновані на узгодженості сучасних знань і відповідних регіональних та міжнародних нормах, стандартах і принципах правосуддя за участю дітей – жертв і свідків злочинів ("Spravochnik dlia spetsialistov", 2010, p. 1-2).

Щодо належної професійної підготовки фахівців у Керівних принципах, що стосуються правосуддя в питаннях, пов'язаних з участю дітей – жертв і свідків злочинів, глава XV «Здійснення», зазначено таке.

Фахівці, що працюють з дітьми – жертвами й свідками, повинні мати доступ до належної підготовки, освіти та інформації з метою вдосконалення і закріплення спеціалізованих методів, підходів та позицій, спрямованих на захист дітей – жертв і свідків, ефективне поведіння з ними з огляду на їх інтереси. У п. 41 зазначено, що фахівці повинні пройти підготовку для ефективного захисту й задоволення потреб дітей – жертв і свідків, зокрема в спеціалізованих підрозділах і службах. У п. 42 визначено, що така підготовка має передбачати:

- a) відповідні норми, стандарти й принципи в галузі прав людини, включаючи права дитини;
- b) принципи й етичні норми виконання відповідних службових обов'язків;
- c) ознаки та симптоми, які можуть свідчити про вчинення злочинів щодо дітей;

d) навички й методи оцінювання кризових ситуацій, передусім у разі звернення до будь-яких інстанцій, спрямовуючи увагу на необхідності дотримання конфіденційності;

e) вплив, наслідки, зокрема негативні фізичні та психологічні наслідки, а також травматичний вплив злочинів щодо дітей;

f) спеціальні заходи й методи надання допомоги дітям – жертвам і свідкам у процесі здійснення правосуддя;

g) міжкультурні та вікові проблеми, пов'язані з мовою, релігією, соціальним становищем, статтю;

h) належні навички спілкування між дорослими й дітьми;

i) методи опитування та оцінювання, що зводять до мінімуму будь-яку можливість травмування дитини й водночас забезпечують отримання від неї інформації максимально високої якості;

j) навички поведінки з дітьми – жертвами та свідками на основі уваги, розуміння, конструктивного й підбадьорливого підходу;

k) методи захисту та представлення доказів і допиту дітей-свідків;

l) функції фахівців, що працюють з дітьми – жертвами та свідками, і використовуваними ними методи.

Іншим документом, у якому найдокладніше визначаються вимоги до допиту дитини – свідка чи жертви злочинних посягань, є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція 2007 року, CETS № 201), яка була ратифікована Верховною Радою України 27 серпня 2012 року й набула чинності з 1 грудня 2012 року ("Konventsiiia Rady Yevropy", 2007, p. 4). Зокрема, у ст. 35 «Опитування дитини» цієї Конвенції зазначено, що кожна держава повинна вживати необхідних законодавчих та інших заходів для забезпечення проведення опитувань дитини:

– особою, спеціально підготовленою із цією метою;

– одразу після повідомлення фактів компетентним органам без необґрунтованої затримки;

– за необхідності в спеціально обладнаному для цього приміщенні;

– одними й тими самими особами (якщо це доцільно й можливо) якнайменшої кількості й настільки, наскільки це для мети кримінального провадження є вкрай необхідним;

– можливості супроводження її законним представником або дорослим (де це доцільно), якого дитина сама обирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше.

Наявні методи й підходи до діяльності відповідних органів і підрозділів поліції України, зазначає Д. В. Швець, потребують оновлення, оскільки саме від них безпосередньо залежить здоров'я, безпека й інколи життя дітей, які опинилися в складній життєвій ситуації (Shvets,

2019, p. 29). Слід зазначити, що в низці країн було створено спеціальні поліцейські підрозділи, які спеціалізуються на злочинах, пов'язаних із дітьми, у яких працюють співробітники правоохоронних органів, що пройшли спеціальну підготовку за напрямом боротьби з конкретними формами злочинності, жертвами якої є діти. Таким співробітникам також може бути надана можливість застосовувати спеціальні засоби й інструменти виконання професійної діяльності (наприклад, допуск до всіх приміщень і будівель без відповідного ордеру) для вжиття невідкладних дій з розслідування злочинів і допомоги дитині – жертві насильства.

Учені М. Д. Денисовський, І. О. Томчук, В. А. Слотюк слушно зауважують, що, крім знання кримінального процесуального законодавства, під час проведення допиту слідчому необхідно вміти використовувати різноманітні законні заходи впливу на особу, урахувавши її індивідуальні й вікові особливості. Надзвичайно серйозно слід готуватися до допиту в тому випадку, якщо його буде проведено за участю неповнолітньої особи, яка потребує особливого підходу. Допит неповнолітнього має ґрунтуватися насамперед на психологічних характеристиках допитуваного й знаннях про нього, що відповідають його віку. Саме тому автори зазначають про обов'язкову участь під час допиту неповнолітніх спеціально уповноважених слідчих (Denysovskiy, Tomchuk, & Slotiuk, 2020).

Ми цілком поділяємо думку В. Мозгової, яка вважає, що, попри підвищений ступінь складності кримінальних проваджень про вчинення суспільно небезпечних дій сексуального характеру стосовно неповнолітніх, дидактичні питання щодо підготовки процесуальних керівників, слідчих та інших фахівців, які безпосередньо здійснюють або залучаються до слідчих (розшукових) дій стосовно дітей у таких провадженнях, майже не розробляли. Як наслідок під час проведення допиту потерпілих від насильства дітей достатньо часто використовують традиційні методи, які не враховують як вікові особливості, так і психологічний стан таких дітей, що не тільки негативно позначається на перебігу провадження, а й призводить до їх повторної травматизації. Водночас кваліфікований підхід до проведення їх допиту дає змогу запобігти настанню таких наслідків й отримувати від дитини достовірну, максимально повну інформацію, що стосується предмета доказування в конкретному кримінальному провадженні (Mozhova, 2015, p. 94).

Питання кадрового забезпечення, на думку Ю. І. Азарова, мають включати розроблення програм й організацію проведення низки заходів, спрямованих на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації спеціалістів, які працюють з дітьми, зокрема й такими, що є потерпілими від вчинених проти них злочинів (Azarov, 2020, p. 29).

На наш погляд, з метою підвищення якості виконання службових завдань й ефективності

професійної діяльності слідчим необхідно володіти широкими знаннями в різних галузях права, бути обізнаним у певних напрямках педагогіки та психології, віктимології, орієнтуватися в основних методах і прийомах педагогічного та психологічного впливу на особу. Водночас, зауважує М. А. Готвянська, творчий підхід, володіння та вміння інтерпретувати й використовувати законні заходи впливу на допитувану особу створюють криміналістичну платформу для отримання позитивних результатів під час проведення такого різновиду слідчої (розшукової) дії, як допит малолітньої або неповнолітньої особи (Hotvianska, 2019, p. 247).

Одним з напрямів професійної підготовки поліцейських НПУ згідно з вимогами чинних відомчих нормативних документів є професійно-психологічна підготовка, яку проводять у практичних підрозділах і на базі ЗВО МВС України й має на меті формування та розвиток професійно-важливих якостей фахівців, умінь і навичок застосування сучасних досягнень юридичних, психологічних, педагогічних, соціологічних та інших наук у межах спеціалізації. Проте наявні й певні прогалини системи професійної підготовки поліцейських, про що неодноразово зазначали дослідники. Наприклад, Н. Мілорадова стверджує, що наявна система підготовки фахівців у ЗВО із специфічними умовами навчання є послідовною та логічно завершеною, однак традиційно склалося, що в програмах навчання акцентують на теоретичній складовій фахової підготовки, що, на погляд автора, знижує ефективність процесу адаптації молодих фахівців на практиці та гальмує можливості подальшої особистої професійної самореалізації. Тому об'єктами посиленої уваги в межах програмного навчання молодих поліцейських мають стати шляхи формування вмінь практичного застосування одержаних теоретичних знань. На сучасному етапі в межах підготовки фахівців триває пошук нових ефективних форм, методів і прийомів навчання. Одним з найперспективніших поміж них є використання психологічних тренінгових технологій, а саме професійно-психологічних тренінгів. Автор зазначає, що саме за допомогою професійно спрямованих тренінгів можливим є опрацювання загальних і спеціальних комунікативних умінь, необхідних слідчому під час проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит (Miloradova, 2020, p. 62, 67). І. І. Сенчук слушно зазначає, що необхідно переглядати зміст і тематику занять із службової підготовки, заняття слід проводити не задля законспектовування відомого з року в рік закону. Необхідно розглядати в більшому обсязі саме психологічні та правові аспекти проблемних питань службової діяльності, аналізувати помилки інших поліцейських задля недопущення їх повторення (Senchuk, 2018, p. 93).

На підставі здійсненого емпіричного дослідження сучасного стану та проблем професійної психологічної підготовки слідчих НПУ

до допиту дітей – жертв насильства ми розробили пропозиції щодо її оптимізації:

1. Навчання слідчих повинно тривати протягом всієї професійної діяльності з постійним моніторингом результативності й забезпеченням додаткового навчання (наприклад, за умов зміни спеціалізації в професії), безперервність процесу навчання має включати узгодженість навчальної тематики, поступальність, чергування розгляду теоретичних питань з практичними вміннями й навичками. Головною метою професійної підготовки є формування професійної компетентності фахівця, здійснення поступового переходу від загальних теоретичних знань до вузької поглибленої спеціалізації слідчого. У цьому разі дієвим є акмеологічний підхід до навчання дорослих осіб.

2. Метою професійно-психологічної підготовки слідчих є надання психолого-методичної допомоги слідчим, які розслідують злочини за участю дітей – жертв насильства. У цьому слідчому можуть допомагати інші фахівці, яких залучають до провадження справ за участю дітей – жертв насильства. Такими фахівцями є передусім ювенальні інспектори та психологи. Є. С. Зеленський визначає особливості професійної діяльності ювенальних інспекторів при досудовому розслідуванні кримінальних справ за участю дітей – супроводження кримінальних справ за участю дитини (Zelenskyi, 2019, p. 76). Л. М. Захаренко акцентує на можливості штатних психологів поліції надавати дієву допомогу слідчим, здійснювати психологічне консультування з метою підвищення ефективності проведення опитування дитини, яка стала жертвою чи свідком сексуального насильства, що регламентовано нормами законодавства й відомчими документами (Zakharenko, 2020, p. 99).

3. Для підвищення ефективності здійснення слідчої діяльності слідчому важливо знати не тільки факти, які стосуються встановлення істини у справі, а й володіти певним багажем психологічних знань і вмінь, що нададуть можливість урахувати рівень розвитку дитини (особливості сприйняття, пам'яті, уваги, мислення та мовлення), особливості дитячого віку, наявний або переважний психічний стан, уміти використовувати зрозумілу дитині термінологію під час проведення слідчих дій, а також розпізнавати можливі вияви психологічної травми, спричиненої насильством. Саме тому слідчому необхідно опанувати методіку налагодження довірчих відносин з дитиною, яка є жертвою насильства, навчитися швидко й ефективно встановлювати психологічний контакт з дитиною. На думку М. М. Єфімова, встановлення психологічного контакту – це створення відповідної атмосфери, встановлення сприятливих відносин між слідчим і допитуваним, що стає чинником професійно-психологічного впливу на допитуваного та сприяє виконанню завдань допиту. Тому для зняття стану

напруженості, хвилювання, неспокійності, тривожності, неприязні, підозрливості під час проведення слідчої дії варто встановити з особою психологічний контакт, застосовуючи низку тактичних і психологічних прийомів (Yefimov, 2020, p. 203).

4. На наш погляд, протягом професійного навчання у ЗВО МВС України із специфічними умовами навчання для майбутніх слідчих Національної поліції України в навчальних програмах підготовки фахівців необхідно обов'язково передбачити вивчення таких нормативних навчальних дисциплін: основи психології, професійна комунікація та взаємодія, психологія конфлікту, основи вікової психології та педагогіки. Це, безумовно, покращить розуміння психологічних особливостей дитячого віку, поведінки та спілкування дітей різного віку, а також створить підґрунтя для ефективного розслідування кримінальних справ за участю дітей та розроблення профілактичних заходів з попередження вчинення насильницьких злочинів щодо дітей.

5. Вважаємо, що за допомогою факультативних занять слід передбачити психологічні спецкурси, які проводитимуть викладачі різних кафедр за напрямками підготовки фахівців разом із психологами підрозділів і науковими співробітниками наукових лабораторій на базі навчально-тренувального полігону «Зелена кімната» засобами активних педагогічних технологій (case-studies, дискусії, ділові рольові ігри, тренінги). Крім того, в освітньому процесі необхідно забезпечити постійний розвиток навчально-методичної матеріальної бази, розроблення та накопичення практично орієнтованих навчально-методичних матеріалів; організацію обміну досвідом викладачів щодо проведення бінарних занять і використання практично орієнтованих методів підготовки слідчих до провадження слідчих дій з дітьми.

Основна тематика тренінгових занять може передбачати такі теми: «Робота поліцейських щодо захисту прав та законних інтересів дітей», «Особливості психосексуального розвитку дітей і підлітків», «Психологічні особливості дітей – жертв насильства», «Характеристика психічних станів потерпілих, які пережили ситуацію сексуального насильства», «Методика «Зелена кімната», «Методика проведення опитування/допиту дитини – жертви насилля в «Зеленій кімнаті», «Психологічні особливості професійного спілкування з дітьми, які перебувають у конфлікті/контакті з законом», «Підготовка до допиту (підготовка фахівця до проведення допиту з жертвою сексуального насильства, підготовка дитини до проведення допиту», «Встановлення контакту з потерпілим/свідком – жертвою сексуального насильства», «Вікові особливості комунікації з дітьми та підлітками», «Робота з наркозалежними дітьми», «Медіація як засіб вирішення конфліктів», «Психологічні особливості поведінки членів сім'ї, у якій вчиняється

насильство», «Створення довірливих стосунків з дитиною в ході спілкування (опитування)», «Підготовка до проведення спілкування (опитування)», під час яких відпрацьовують не тільки теоретичні аспекти зазначених тем, а й розглядають новітні наукові розробки тактики та методики роботи з дітьми – жертвами насильства, набувають практичних навичок спілкування (опитування) з дитиною. Це надає можливість здобувати найпотрібнішу для професійної діяльності інформацію, підвищує професійну мотивацію та психологічну підготовленість до виконання службових обов'язків слідчих у реальних умовах практичної діяльності.

6. Загалом практичні заняття та вправи мають бути спрямовані на формування не стільки практичних умінь і навичок дій у різноманітних професійних ситуаціях, скільки практичного творчого мислення фахівців за допомогою практично орієнтованих методів навчання. Ми поділяємо позицію А. О. Антощука щодо необхідності використання в процесі підготовки здобувачів ступеня вищої освіти в ЗВО із специфічними умовами навчання навчальних полігонів й інтерактивних (віртуальних) симуляторів, їх системного застосування, оскільки саме вони є ефективним засобом для розвитку здобувачами вищої освіти своїх здібностей (Antoshchuk, 2020, p. 42). Позитивною є практика використання анатомічних ляльок під час допиту малолітніх осіб, які є потерпілими у вчиненні сексуально-насильницьких злочинів, що є демонстраційними засобами. Оскільки, слушно зауважує Н. Павлова, на практиці виявляється складно спілкуватися з дітьми, постраждалими від насильства. По-перше, дитина замикається в собі й не бажає розповісти незнайомій людині, що з нею трапилось. По-друге, у малому віці дитина не цілком правильно може описати подію через незнання термінології, передусім тієї, що стосується анатомічних частин тіла. Отримати необхідні свідчення від дитини без стресу та психологічного травмування можна шляхом використання анатомічних ляльок, оскільки дитина асоціює себе з лялькою і навіть може показати, як їй завдали шкоди. Тобто завдяки постановці питання «від третьої особи» краще встановлюється контакт між психологом або слідчим і дитиною. Не тільки діти, а й люди з певними вадами психіки, порушеннями мовлення та сенсорних відчуттів тощо можуть за допомогою демонстраційних засобів краще висловити, що з ними трапилось. Як демонстраційні засоби, за допомогою яких можна налагодити контакт і в ігровій формі отримати показання, можуть також бути: приладдя для самостійного відтворення дитиною подій шляхом малювання (олівці, ручка, фломастери, папір), ліплення (пластилін); набір карток (із зображеннями різних частин тіла, анатомічними малюнками, зображеннями емоцій, зображеннями подій тощо); м'які іграшки тварин, іграшки-автомобілі, іграшки-будинки тощо (для

застосування в ігровій формі) тощо. Водночас слідчому слід обов'язково дотримуватися певних принципів використання анатомічних ляльок під час допиту (Pavlova, 2020, p. 216-217).

Крім того, вважаємо за необхідне обов'язкове проведення спеціалізованих психологічних навчальних дисциплін у межах підвищення кваліфікації слідчих НПУ. Доцільним також є проведення бінарних занять із запрошенням представників державних, волонтерських, громадських організацій, що опікуються дітьми, які перебувають у конфлікті/контакті із законом, для забезпечення ефективної взаємодії в процесі виконання професійних завдань правоохоронних органів та реального забезпечення захисту прав і свобод дитини, реабілітації, відновлення після пережитого насилля, надання максимальної турботи щодо психічного та фізичного здоров'я дітей – жертв насильства.

Наукова новизна

Наукова новизна статті підтверджується результатами емпіричного дослідження сучасного стану та проблем професійно-психологічної

підготовки слідчих Національної поліції до допиту дітей – жертв насильства. Визначено роль і значення, а також основні шляхи, що довели свою ефективність під час проведення та вдосконалення професійно-психологічної підготовки поліцейських. На цій підставі сформульовано пропозиції щодо оптимізації професійно-психологічної підготовки слідчих шляхом внесення змін до програм професійної та післядипломної освіти, а також розроблення спецкурсів і тренінгових факультативних програм з використанням навчально-тренувального полігону «Зелена кімната».

Висновки

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що всебічна професійно-психологічна підготовка слідчих НПУ до допиту дітей – жертв насильства забезпечить ефективне виконання професійних завдань і покращить стан реального правового та психологічного захисту дитини, яка потерпіла від злочину. Висвітлені питання не є остаточними й потребують подальших наукових розвідок.

REFERENCES

- Antoshchuk, A.O. (2020). Nova metodyka provedennia praktychnykh zaniat v umovakh kryminalistychnykh polihoniv iz vykorystanniam 3d vizualizatsii [A new method of conducting practical classes in forensic training grounds using 3d visualization]. *Aktualni problemy dosudovoho rozsliduvannia ta sudovoho rozhlidu zlochyniv proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti ditei, shliakhy yikh vyrishennia, Current problems of pre-trial investigation and trial of crimes against sexual freedom and sexual integrity of children, ways to solve them: Proceeding of the Scientific and Practical Conference* (pp. 40-43). V.V. Cherniei, S.D. Husariev, S.S. Cherniavskiyi, V.V. Korolchuk (Ed.). Kyiv: NAVS [in Ukrainian].
- Azarov, Yu.I. (2020). Deiaki pytannia protsesualnoi formy kryminalnogo provadzhennia yak harantii zabezpechennia prav dytyny [Some issues of the procedural form of criminal proceedings as a guarantee of the rights of the child]. *Aktualni problemy dosudovoho rozsliduvannia ta sudovoho rozhlidu zlochyniv proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti ditei, shliakhy yikh vyrishennia, Current problems of pre-trial investigation and trial of crimes against sexual freedom and sexual integrity of children, ways to solve them: Proceeding of the Scientific and Practical Conference* (pp. 25-30). V.V. Cherniei, S.D. Husariev, S.S. Cherniavskiyi, V.V. Korolchuk (Ed.). Kyiv: NAVS [in Ukrainian].
- Denysovskiyi, M.D., Tomchuk, I.O., & Slotiuk, V.A. (2020). Deiaki osoblyvosti provedennia dopytu nepovnitnikh u kryminalnomu provadzhenni [Some features of interrogation of minors in criminal proceedings]. *Internauka*, 11. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-11> [in Ukrainian].
- Hotvianska, M.A. (2019). Takyka dopytu nepovnitnoho, vtiahnutoho u zlochynnu diialnist (okremi aspekty) [Tactics of interrogation of a juvenile involved in criminal activity (some aspects)]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka, Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.A. Didorenko*, 2(86), 246-257. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.86.246-257> [in Ukrainian].
- Konventsiiia Rady Yevropy pro zakhyst ditei vid seksualnoi ekspluatatsii ta seksualnogo rozbeshchennia: mizhnar. dok. vid 25 zhovt. 2007 r. [Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse from October 25, 2007]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text [in Ukrainian].
- Miloradova, N.E. (2020). Zastosuvannia treninhovykh tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi slidchykh (na prykladi treninhu "Psykhologhiia dopytu") [Application of training technologies in professional training of investigators (on the example of training "Psychology of interrogation")]. *Yurydychna psykhologhiia, Legal psychology*, 1(26), 62-69. doi: <https://doi.org/10.33270/03202601.62> [in Ukrainian].
- Mozhova, V. (2015). Takyko-psykhologichni osoblyvosti dopytu nepovnitnikh, yaki postrazhdaly vid seksualnogo nasylstva [Tactical and psychological features of interrogation of minors who have suffered from sexual violence]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy, Scientific journal of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine*, 4, 94-104 [in Ukrainian].
- Pavlova, N.V. (2020). Vykorystannia demonstratsiinykh zasobiv (anatomichnykh lialok) pid chas dopytu malolitnoi osoby [Use of demonstration devices (anatomical dolls) during the interrogation of a minor]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1, 215-220. doi: [10.31733/2078-3566-2020-1-215-220](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-1-215-220) [in Ukrainian].
- Puras, D., Kalashnyk, O., Kochemyrovska, O., & Tsiuman, T. (2015). *Metodychni rekomendatsii shchodo opytuvannia ditei, shcho staly svidkami ta/abo zhehvamy nasylstva, a takozh vchynly nasylstvo [Guidelines for interviewing children, who were witnesses and/or victims of violence, and also perpetrators of violence]*

- children who have witnessed and/or been victims of violence and who have committed violence]. T. Tsiuman (Eds.). Kyiv: Klymenko [in Ukrainian].
- Rezoliutsiia Ekonomichnoi ta sotsialnoi rady OON 2005/20 "Kerivni pryntsyipy, shcho stosuutsia pravosuddia v pytanniakh, poviazanykh z uchastiu ditei-zhertv ta svidkiv zlochyniv": vid 22 lyp. 2005 r. E/RES/2005/20 [UN Economic and Social Council Resolution 2005/20 "Guidelines on justice in matters related to the participation of child victims and witnesses of crime" from July 22, 2005, E/RES/2005/20]. (n.d.). [www.refworld.org.ru](https://www.refworld.org.ru/docid/528a1bfa4.html). Retrieved from <https://www.refworld.org.ru/docid/528a1bfa4.html> [in Ukrainian].
- Senchuk, I.I. (2018). Harantii profesiinoi diialnosti politseiskyykh v suchasnykh umovakh [Guarantees of professional activity of policemen in modern conditions]. *Forum prava, Forum of law*, 3, 88-96. doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1405638> [in Ukrainian].
- Shvets, D.V. (2019). Pidvyshchennia yakosti pidgotovky pratsivnykiv pidrozdiliv yuvenalnoi preventsii yak neobkhdna peredumova zakhystu prav i svobod ditei [Improving the quality of training of juvenile prevention workers as a necessary prerequisite for the protection of children's rights and freedoms]. *Suchasna yevropeiska politseistyka ta mozhlyvosti yii vykorystannia v diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy, Modern European policing and possibilities of its use in the activity of the National Police of Ukraine: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 29-31). Kharkiv: Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].
- Spravochnik dlia spetsialistov i dolznostnykh lits po voprosam pravosudiia v delakh, sviazannykh s uchastiem detei - znertv i svideteley prestupleniy [A Handbook for Justice Professionals and Officials in Cases Involving Child Victims and Witnesses of Crime]. (2010). OON, Niu-York. (n.d.). www.unodc.org. Retrieved from https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/handbook_on_child_victims_and_witnesse.RUS.pdf [in Russian].
- Yefimov, M.M. (2020). Osoblyvosti vstanovlennia psykholohichnoho kontaktu pry provedenni dopytu pid chas rozsliduvannia zlochyniv proty moralnosti [Features of establishing psychological contact during interrogation during the investigation of crimes against morality]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1, 200-204. doi: 10.31733/2078-3566-2020-1-200-204 [in Ukrainian].
- Zakharenko, L.M. (2020). Osoblyvosti psykholohichnoho suprovodzhennia slidchyykh (rozshukovykh) dii za uchastiu ditei, yaki staly svidkami chy zhertvamy seksualnogo nasylstva [Peculiarities of psychological support of investigative (search) actions with the participation of children who have become witnesses or victims of sexual violence]. *Aktualni problemy dosudovoho rozsliduvannia ta sudovoho rozhlidu zlochyniv proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti ditei, shliakhy yikh vyrishennia, Current problems of pre-trial investigation and trial of crimes against sexual freedom and sexual integrity of children, ways to solve them: Proceeding of the Scientific and Practical Conference* (pp. 98-101). V.V. Cherniei, S.D. Husariev, S.S. Cherniavskyyi, V.V. Korolchuk (Ed.). Kyiv: NAVS [in Ukrainian].
- Zelenskyi, Ye.S. (2019). Administratyvno-pravovyi status yuvenalnogo politseiskoho: pytannia sohodennia [Administrative and legal status of a juvenile police officer: the issue of today]. *Pivdenoukrainskyi pravnychyi chasopys, South Ukrainian Law Journal*, 1, 75-77. doi: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.1-18> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Антощук А. О. Нова методика проведення практичних занять в умовах криміналістичних полігонів із використанням 3d візуалізації. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук]. Київ : НАВС, 2020. С. 40–43.
- Азаров Ю. І. Деякі питання процесуальної форми кримінального провадження як гарантії забезпечення прав дитини. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук]. Київ : НАВС, 2020. С. 25–30.
- Денисовський М. Д., Томчук І. О., Слотюк В. А. Деякі особливості проведення допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні. *Internauka*. 2020. № 11. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-11>.
- Готвянська М. А. Тактика допиту неповнолітнього, втягнутого у злочинну діяльність (окремі аспекти). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С. 246–257. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.86.246-257>.
- Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення : міжнар. док. від 25 жовт. 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.
- Мілорадова Н. Е. Застосування тренінгових технологій у професійній підготовці слідчих (на прикладі тренінгу «Психологія допиту»). *Юридична психологія*. 2020. № 1 (26). С. 62–69. doi: <https://doi.org/10.33270/03202601.62>.
- Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 94–104.
- Павлова Н. В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 215–220. doi: 10.31733/2078-3566-2020-1-215-220.
- Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : метод. посіб. / авт.-упоряд. : Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочеміровська, Т. Цюман ; за заг. ред. Т. Цюман. Київ : Клименко, 2015. 114 с.

- Керівні принципи, що стосуються правосуддя в питаннях, пов'язаних з участю дітей-жертв та свідків злочинів : Резолюція Економічної та соціальної ради ООН 2005/20 від 22 лип. 2005 р. E/RES/2005/20. URL: <https://www.refworld.org.ru/docid/528a1bfa4.html>.
- Сенчук І. І. Гарантії професійної діяльності поліцейських в сучасних умовах. *Форум права*. 2018. № 3. С. 88–96. doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1405638>.
- Швець Д. В. Підвищення якості підготовки працівників підрозділів ювенальної превенції як необхідна передумова захисту прав і свобод дітей. *Сучасна європейська поліцейська та можливості її використання в діяльності Національної поліції України* : зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 квіт. 2019 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. С. 29–31.
- Справочник для специалистов и должностных лиц по вопросам правосудия в делах, связанных с участием детей – жертв и свидетелей преступлений. ООН, Нью-Йорк, 2010. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/handbook_on_child_victims_and_witnesse.RUS.pdf.
- Єфімов М. М. Особливості встановлення психологічного контакту при проведенні допиту під час розслідування злочинів проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 200–204. doi: [10.31733/2078-3566-2020-1-200-204](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-1-200-204).
- Захаренко Л. М. Особливості психологічного супроводження слідчих (розшукових) дій за участю дітей, які стали свідками чи жертвами сексуального насильства. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук]. Київ : НАВС, 2020. С. 98–101.
- Зеленський Є. С. Адміністративно-правовий статус ювенального поліцейського: питання сьогодення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 1. С. 75–77. doi: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.1-18>.

Стаття надійшла до редколегії 28.01.2021

Koshchynets V. – Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Western Interregional Department for the Execution of Criminal Punishments of the Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3694-4586>;

Rivchachenko O. – Ph.D in Law, Senior lecturer of the Department of Legal Psychology of the National Academy of internal Affairs, Kyiv, Ukraine, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1817-4223>

Features of Professional and Psychological Training the Investigators of the National Police of Ukraine for the Interrogation of Children – Victims of Violence

*The scientific article is devoted to the issues of improving the process of professional and psychological training the investigators of the National Police of Ukraine in the field of interrogation of children – the victims of violence. The current problems of the spread the various forms of violence against children, the choice of the vector the police services at the international level, with a focus on international standards, require significant revision and updating the training programs for specialists involved in criminal proceedings with children – the victims of violence. The **purpose** of the article is to research the features of professional and psychological training the investigators of the National Police of Ukraine to interrogate children – victims of violence as one of the main characteristics of the professional success and ensuring the rights of a child. **Methodology.** In preparation the article one used some general and special scientific methods of cognition, in particular: historical, philosophical and legal, comparative, systemic, functional, generalization and psychological methods: questionnaires, surveys, interviews, testing. **Scientific novelty.** As a result of an empirical research of the current condition and problems of the professional and psychological training of the National Police investigators for the interrogation of children - victims of violence, its role and significance, the ways to improve professional and psychological training have been identified. On this basis, we have developed proposals to optimize the professional and psychological training of investigators by making changes to vocational and postgraduate education programs, as well as the development of special courses and optional training programs using the training ground «Green Room». **Conclusions.** The analysis of the problem the professional and psychological preparation of investigators for interrogation the children – victims of violence, showed that in the process of professional development of specialists it is necessary to take into account requests the practical activities, modern methods and aids, to provide the use of practice-oriented methods of interactive adult study, and also providing psychological and methodological assistance to the specialists involved in criminal proceedings with children. Thus, the comprehensive professional and psychological preparation of NPU investigators for the interrogation the children – victims of violence, will ensure the effective performance the professional tasks and improve the condition of real legal and psychological protection of the child – the victim of a crime. The issues covered are not final and require further scientific investigations.*

Keywords: rights; freedoms of a child; professional and psychological training; investigator; interrogation; the child – the victim; violence.